

Boganmeldelse.

Karl Bücher: Die Entstehung der Volkswirtschaft. Zweite, stark vermehrte Auflage. Tübingen, 1898. H. Laupp. (395 S.) (M. 5,60).

Dette andet, stærkt forøgede Oplag af Professor Büchers interessante Værk har tre helt nye Kapitler: et om »den økonomiske Urtilstand«, et om »Haandværkets Tilbagegang«, et om »Arbejdsforening og Arbejdsfællesskab«. Omvendt er et enkelt af det første Oplags Kapitler udeladt, og de andre ere noget rettede, forøgede og modificerede.

Hele Bogen har taget Titel efter et enkelt af de forøvrigt indbyrdes uafhængige Afsnit, — det Afsnit, i hvilket Forfatteren skildrer Udviklingsrækken: Hauswirthschaft — Stadtwirtschaft — Volkswirtschaft. Jfr. den udførlige Redegørelse herfor i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1894, og den delvise Kritik i Tidsskriftets Aargang 1895.

Prof. Bücher har nu ment, at det kunde være af Interesse ogsaa at give et Billede af »den forøkonomiske Periode«, af det Underlag, hvorpaa senere det sociale og økonomiske Liv voxede op. Det er det, han har gjort i det første af de ny tilkomne Kapitler. Det er da en Art Indledning til Social-

Boganmeldelse.

Karl Bücher: Die Entstehung der Volkswirtschaft. Zweite, stark vermehrte Auflage. Tübingen, 1898. H. Laupp. (395 S.) (M. 5,60).

Dette andet, stærkt forøgede Oplag af Professor Büchers interessante Værk har tre helt nye Kapitler: et om »den økonomiske Urtilstand«, et om »Haandværkets Tilbagegang«, et om »Arbejdsforening og Arbejdsfællesskab«. Omvendt er et enkelt af det første Oplags Kapitler udeladt, og de andre ere noget rettede, forøgede og modificerede.

Hele Bogen har taget Titel efter et enkelt af de forøvrigt indbyrdes uafhængige Afsnit, — det Afsnit, i hvilket Forfatteren skildrer Udviklingsrækken: Hauswirthschaft — Stadtwirtschaft — Volkswirtschaft. Jfr. den udførlige Redegørelse herfor i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1894, og den delvise Kritik i Tidsskriftets Aargang 1895.

Prof. Bücher har nu ment, at det kunde være af Interesse ogsaa at give et Billede af »den forøkonomiske Periode«, af det Underlag, hvorpaa senere det sociale og økonomiske Liv voxede op. Det er det, han har gjort i det første af de ny tilkomne Kapitler. Det er da en Art Indledning til Social-

historien, der her bydes. Forf. har her behandlet et Stof, som der ellers ikke er blevet taget meget Hensyn til i den økonomiske Literatur.

»Enhver videnskabelig Betragtning af det økonomiske Liv«, saaledes begynder Bücher dette Afsnit, »gaar ud fra den Antagelse, at Mennesket har som særlig Egenskab, der ikke tilkommer noget andet Væsen, »eine wirtschaftliche Natur«. Ud af denne økonomiske Natur afleder man et Princip, der behersker alle de af Menneskets Handlinger, der gælde Fornødenhedernes Tilfredsstillelse: det økonomiske Princip. Dette Princip aabenbarer sig deri, at Mennesket altid og overalt søger at opnaa den størst mulige Tilfredsstillelse med det mindst mulige Offer (Arbejde)«. Man forudsætter altsaa, at alle Menneskets økonomiske Handlinger ere maalbevidste, ved Værdibedømmelser ledede Handlinger. Mennesket formenes at vurdere den Ulyst, det Ubehag, der følger med Ikke-Tilfredsstillelsen af en Trang; man vurderer derhos Ubehaget ved det Arbejde, der er nødvendigt for at faa Trangen afhjulpen; man sammenligner endelig de to Ulystfølelser med hinanden, og beslutter sig kun da til at foretage Arbejdet, naar det Offer, det forudsætter, taxeres mindre end det Offer, som Ikke-Tilfredsstillelsen af den paagældende Fornødenhed medfører. Ogsaa naar der skal tages fat paa Arbejdet, maa der vælges mellem forskellige Fremgangsmaader; atter her maa der skønnes, afvejes, vurderes, sammenlignes.

»I Virkeligheden«, fortsætter Bücher, »gaar den hele videnskabelige Nationaløkonomi ud fra den Forudsætning, at alle økonomiske Handlinger ere fornuftigt motiverede Handlinger, der lægge Beslag paa de højere

Aandskræfter, og den har uddannet en Art Økonomiens Psykologi, ved Hjælp af hvilken den søger at forklare hine Handlinger i deres typiske Forløb. Den økonomiske Virken er den derfor noget specifikt Menneskeligt; Spørgsmaalet om maaske ogsaa Dyrene arbejde med Økonomi (»wirtschaften«), synes aldrig at være blevet opkastet. Menneskets økonomiske Natur er for den noget Absolut, noget for det menneskelige Væsen Uadskilleligt«.

»Men allerede i Kulturmenneskeheden, af hvis Handlen og Virken man har udledet det økonomiske Princip, lader der sig anstille allehaande Iagttagelser, der vise, at den økonomiske Natur i forskellig Grad er karakteristisk for de forskellige Individuer. Mellem den Flittige og den Dovne, den Forsynlige og den Sorgløse, den Sparsommelige og den Ødsle er der uendeligt mange Grader, og naar vi iagttage Barnets Forhold til økonomiske Goder, overbevise vi os let om, at hin »økonomiske Natur« af ethvert Menneske maa erhverves om igen, at den for den Enkelte er et Resultat af Opdragelse og Vane, der ikke udviser mindre store Gradforskelle end den hele øvrige legemlige og aandelige Udvikling. Er man først kommet saa vidt, vil man ikke let kunne undgaa det Spørgsmaal: om hin »økonomiske Natur« virkelig betyder noget Naturmæssigt for Menneskeslægten overhovedet, eller om den ikke snarere betyder noget Erhvervet, og om vi ikke maa antage, at den menneskelige Udvikling aabnes med en maaske Aartusinder lang Periode, i hvilken der sker en rent instinktiv Trangstilfredsstillelse, saaledes som man plejer at forestille sig Forholdet for Dyrenes Vedkommende«.

Bücher samler endel positivt Stof, Uddrag af Rejsebeskrivelser etc. sammen, og uddrager deraf følgende Slutninger: I umaadelige Tidsrum har Mennesket levet paa Jorden »uden at arbejde«. Ganske vist har man aldrig truffet helt kulturløse Folk; men om det Liv, de lavest staaende Folk leve, maa man sige, at det er et Liv uden Arbejde og uden nogetsomhelst Spor af socialt Sammenhold. Individerne handle rent instinktivt; en Vilje have de vel, nemlig den Vilje at leve, men nogen Tænkeevne have de ikke. Deres Aand befatter sig kun med, hvad der ses, høres, føles, kun med hvad der er i Øjeblikket. Den Vilde tænker kun paa sig selv, og hans Tanke rækker ikke ud over det nærmeste Øjeblik. Deraf følger, at Værdiforestillinger ere noget ham absolut Fremmed. Primitive Folk leve lige saa lidt som Dyrene et økonomisk Liv; thi »die Wirtschaft« forudsætter et Samfund, nogen Tanke for den kommende Tid, en sparsommelig Tidsinddeling, en hensigtsmæssig Tidsordning, Arbejde, Vurdering, Ordning af Forbruget, — og af Sligt er der ikke Spor at finde hos de vildeste Vilde. Hvorledes skal man benævne en saadan Tilstand? Ethvert Barn skal jo have sit Navn, og saa kunne vi jo benævne dette Stadium: »die Stufe der individuellen Nahrungssuche«. Kunde vi betegne det som »Individualwirtschaft«, vilde det jo have passet godt sammen med den følgende Nomenklatur (Haus-, Stadt-, Volkswirtschaft); men da der her jo netop er Tale om »ein vorwirtschaftliches Stadium«, der mangler alle de for det økonomiske Liv ejendommelige Kendetegn, gaar det ikke an at bruge en Betegnelse som »Individualwirtschaft«.

Prof. Büchers Skildring heraf læser man med Behag, selv om man ikke helt overbevises af den.

Det andet af de ny tilkomne Afsnit giver en overordentlig læseværdig Fremstilling af Spørgsmaalet om Haandværkets Existensmuligheder.

Det tredje ny Kapitel er Kapitlet om »Arbejdsforening og Arbejdsfællesskab«. Dette begynder med nogle Bemærkninger om den uklare Rolle, Begrebet »Arbejdets Forening« hidtil har spillet i den økonomiske Literatur. Prof. Bücher bemærker, at naar Videnskaben saa længe har holdt fast ved Begrebet »Arbejdets Forening«, skønt den ikke har forstaaet at bringe noget ud af det, saa maa der til Grund for dette Faktum ligge en Følelse, men rigtignok kun en ganske dunkel Følelse af, »at der maa gives et økonomisk Princip, som er Arbejdsdelingens Princip modsat«.

»Arbejdets Deling« er Arbejdets Afpasning efter den begrænsede Menneskekraft. Arbejdets Deling finder Sted, naar der bestaar et kvalitativt Misforhold mellem det Arbejde, der skal ydes, og den Enkeltes Arbejdsevne (hvorom yderligere handles i et af Bogens andre Kapitler). Men der kan ogsaa findes et kvantitativt Misforhold mellem de to Faktorer, og dette paa to forskellige Maader, idet det Arbejde, der skal ydes, enten i Mængde er ringere end den Menneskekraft, der disponeres over, eller det er for stort til, at en Enkelts Kraft kan magte det. — I det første Tilfælde vilde Arbejdskraften ikke blive fuldt udnyttet, naar Arbejderen skulde holde sig til dette Arbejde alene. Hans Arbejdsevne vilde tildels ligge brak. Arbejderen vil da handle økonomisk rigtigt, naar han

udfylder sin ledige Tid med en anden Virksomhed; han vil forene to eller flere Virksomheder, og om en Arbejdsforening (»Arbeitsvereinigung«), en Kombination vil der da her blive Tale. — I det andet Tilfælde kan den Enkelte alene enten overhovedet ikke magte Arbejdet eller vil i alt Fald kun kunne gøre det med et uforholdsmæssigt Tab af Tid og Kræfter. En enkelt Arbejder kan maaske nok med en Sav save en tyk Træstamme over; men det vil tage ham en uforholdsmæssig lang Tid. Sluttes han sig derimod sammen med en anden Arbejder, ville disse to, naar de haandtere en Tomandssav, kunne klare Arbejdet ikke blot absolut, men ogsaa relativt langt bedre, lettere, hurtigere. I dette og lignende Tilfælde vil det være hensigtsmæssigt at benytte Udtrykket »Arbejdsfællesskab« (»Arbeitsgemeinschaft«).

Derefter giver Bücher da følgende Definition: »Arbejdsforening« betyder Forening af forskelligartede Arbejder paa en Haand; »Arbejdsfællesskab« er den samtidige Beskæftigelse af flere Arbejdere i det Øjemed at magte en Arbejdsopgave. I første Tilfælde frembringer samme Producent forskellige Produkter eller forener Produktion med Handel eller med personlige Tjenesteydelser; — i det andet Tilfælde ere forskellige Arbejdere i Fællesskab beskæftigede med at fremstille det samme Produkt. Hist ligger Foreningspunktet altsaa i Arbejdssubjektet; — her er Fællesskabet givet ved Arbejdets Objekt.

»Arbejdsforening« og »Arbejdsfællesskab« ere altsaa helt selvstændige, at Arbejdsdelingen uafhængige Processer; — men ganske vist spille de deres Hovedrolle under mindre udviklede økonomiske Forhold. Ja,

man kan endog ligefrem skelne imellem to store Udviklingsstadier i Folkenes økonomiske Liv: et lavere Stadium, hvor Arbejdsforening og Arbejdsfællesskab fortrinsvis gøre sig gældende, og et højere Stadium, hvor det er Arbejdets Deling, som dominerer. Og ligeledes kan man i Nutidens Nationaløkonomi sondre mellem to sociale Livsomraader: et med udpræget Arbejdsdeling og et andet med Arbejdsforening og Arbejdsfællesskab.

Bücher omtaler først Arbejdsforeningen i Fortid og Nutid og paa de forskellige Produktionsomraader, i Landbrug, Skovbrug, Industri osv. »I Industrien«, bemærker han bl. a., »har Haandværket fra gammel Tid af været baseret paa Arbejdsforening; ikke den højeste Produktivitet har været det Afgørende ved den gensidige Afgrænsning af Produktionsomraaderne, men Hensynet til den »Næring«, enhver Mester skulde finde i sit Fag. De talløse Grænsestridigheder mellem forskellige Lav, som fylde Industrihistoriens sidste Aarhundreder, tvang uafbrudt til Overvejelser med Hensyn til Hensigtsmæssigheden af denne eller hin Kombination. I Næringsfrihedens Tidsalder har i de store Byer ogsaa Haandværket udviklet sig videre i Retning af Specialisation; i de mindre Byer holdes der fast ved de gamle Kombinationer, og paa Landet opstaar der endnu hvert Aar ny. Tapetserervirksomhed kombineres snart med Saddelmager-, snart med Maler-, snart med Bogbindervirksomhed osv. Ny opstaaende Virksomheder indgaa ogsaa i Byerne de forskelligste Forbindelser. Arbejder ved Gas- og Vandledninger overtages snart af Smede, snart af Blikkenslagere; elektriske Husledninger udføres af de forskelligste Haandværkere. Overalt forbinder

Haandværkeren gerne med sit Værksted en lille Handel, der vel hovedsagelig, men dog ingenlunde udelukkende, omfatter Varer, der høre ind under hans Produktionsomraade, men som nu ikke længere fremstilles haandværksmæssigt etc. etc. Nogle tage heraf Anledning til at klage over, at saa mange Forretninger »ikke følge med Tiden«; Pessimisterne se heri et Tegn paa, at det staar daarligt til med Haandværket; Produktionsfanatikerne beklage, at der saaledes ikke opnaas den størst mulige Grad af Produktivitet i hvert Fag; — men en fordomsfri Betragtning af de konkrete Forhold vil vise, at i Arbejdsforeningen har netop den selvstændige lille Middelstand sit sikreste Hold, og at Økonomien i Almindelighed ogsaa staar sig herved. Thi i Reglen gælder det dog her om nyttigt at anvende den Tid, Hovedvirksomheden ikke lægger Beslag paa, og om at drage Arbejdskræfter frem, der ellers vilde komme til at ligge brak«.

Ved »Arbejdsfællesskabet« drejer det sig vel i Almindelighed om at supplere den utilstrækkelige Enkeltkraft paa en saadan Maade, at den foreliggende Arbejdsopgave kan magtes; men at den enkelte Arbejders Kraft er utilstrækkelig, kan atter have forskellige Aarsager. Utilstrækkeligheden kan skyldes en bestemt psykisk Disposition hos Arbejderen, der hindrer ham i at arbejde med Udholdenhed, naar han er alene; den kan ogsaa skyldes en ikke-fyldestgørende fysisk Evne, og den kan endelig være begrundet i tekniske Omstændigheder, der bevirke, at et Arbejde ikke kan præsteres uden et andet fra det forskelligt. Derefter skælner Bücher mellem tre forskellige Arter af »Arbejdsfællesskab«, hvilke han benævner saaledes:

»Gesellschaftarbeit« eller »gesellige Arbeit«, »Arbeitshäufung« og »Arbeitsverbindung«.

Den første Art Fællesarbejde finder Sted, naar flere Arbejdere samle sig sammen til Arbejde, men forøvrigt arbejde ganske uafhængigt af hverandre. Sammenslutningens eneste Formaal er at faa Kammerater ved Arbejdet, at blive fri for at arbejde i Ensomhed. Den lærde Mand, der netop arbejder bedst, naar han sidder i uforstyrret Ro i sit Studerekammer, vil maaske trække medlidende paa Skulderen og mene, at det ikke er Umagen værd at anstille Betragtninger over den Slags »Fællesarbejde«. Den, der véd, hvorledes det gaar til i det virkelige Liv, vil tænke anderledes. Fællesarbejde af den nævnte Art har under alle Samfundsforhold spillet, og spiller endnu den Dag idag en stor Rolle; — jo lavere det Kulturtrin er, hvorpaa Folk staa, desto vanskelige beslutte de sig til vedholdende og regelmæssig Virksomhed, naar de skulle arbejde i Ensomhed. De maa have Kammerater ved Arbejdet, naar de ikke skulle tabe Modet og Lysten, og Produktionen fremmes i Virkeligheden ikke saa lidt ved denne Art Fællesarbejde. Bücher anfører adskilligt kulturhistorisk Stof til Belysning heraf.

Den anden Art af Arbejdsfællesskab, »Arbeitshäufung«, finder Sted, hvor flere ensartede Arbejdskræfter samles for at løse den samme Arbejdsopgave, f. Ex. for at løfte en stor Byrde, meje en Kornmark, fungere som Klappere ved en Jagt. Det Arbejde, det drejer sig om, behøver i og for sig ikke at overstige en Enkelts Kraft; Anvendelsen af en større Skare Arbejdere kan være begrundet blot i Ønsket om at faa Arbejdet hurtigt expederet. En enkelt Mand kan

maaske for Exempel slaa Græsset paa en Eng i Løbet af tre Dage; men Engens Ejer finder det fordelagtigere at lade sex Mænd i Løbet af nogle Formiddagstimer expedere Arbejdet; thi det er bedst, at Græsset tørrer paa en Gang, og at Høet kan blive kørt ind paa en Gang. Skulde der køres oftere frem og tilbage, vilde Omkostningerne blive større. Men selv om saadanne Grunde ikke ere tilstede, kan Landmanden finde det fordelagtigst at sende hele sit Mandskab hen til en Mark og expedere den med det samme, fremfor at fordele Mandskabet over flere, borte fra hverandre liggende Marker. Arbejdet i Fællesskab gaar livligere; den ene vil ikke staa tilbage for den anden; Humøret holdes bedre oppe, naar man ser, at Arbejdet skrider godt frem, medens et Arbejde, som synes aldrig at ville blive færdigt, virker nedslaaende. De sex Høstkarle ville slaa Græsset ikke i $\frac{1}{6}$ af den Tid, den ene Mand vilde have benyttet, men hurtigere. Kontrollen med Arbejderne blive ogsaa lettere, naar de arbejdes samlet.

Af »Arbeitshäufung« er der atter forskellige Slags. For det første er der »die einfache Arbeitshäufung«, hvor de enkelte Arbejdere arbejder uafhængigt af hverandre, og deres Samvirken kun finder Sted for at faa Arbejdet hurtigere expederet, for Exempel: flere Murere ved en Nybygning, en Gruppe Snekastningsfolk osv. — Dernæst er der: »die Arbeitsverkettung«. De enkelte Arbejders Bevægelser foregaa her ikke uafhængigt af hverandre, men enten alle til samme Tid eller afvekslende i lige Tidsafstande, altid altsaa taktmæssigt. Ved denne »Arbejds-Sammenkæden« er den ene Arbejders Bevægelser knyttede til

Naboens, og ved Hjælp af Takten ere alle sammenknyttede til et leddelt Hele. Alle herhen hørende Arbejder maa, naar de fortsættes længere Tid, tage et rytmisk Forløb. Men de rytmisk forløbende Arbejder af denne Art lader sig atter, alt eftersom de Enkeltes Bevægelser ske samtidigt eller vekselsvis, dele i »Gleichtaktarbeiten« og »Wechseltaktarbeiten«. Den første Slags Arbejde forrettes for Exempel af en Ro-baads Roerkarle, af Arbejdere, der samtidigt hale i et Tov for at bevæge en Byrde. Tælling eller Korsang benyttes ofte for at gøre det lettere at holde Takten. — Vexeltaktarbejdere ere for Exempel to Smede ved Ambolten, tre eller fire Tærskere i Loen osv.

Ved den førstnævnte Art Taktarbejder er Opgaven i Almindelighed at faa et Arbejde, der langt overstiger Enkeltmands Kræfter, udført af det mindst mulige Antal Arbejdere, idet alle de Medvirkende foranlediges til paa samme Tid at lægge den størst mulige Kraft ind. — Ved Vexeltaktarbejderne foreligger der i Reglen Opgaver, som i og for sig nok kunde magtes af Enkeltmand. I Reglen er det svære Arbejder, hvor de enkelte Bevægelser udkræve nogen Tid. Den enkelte Arbejder vil her altid føle sig fristet til efter hvert Slag med Plejlen eller den store Hammer at unde sig en lille Hvilepause, og Bevægelsernes Ligelighed gaar derved tabt. Slagene følge ujævnt paa hverandre, og Arbejdet bliver mere trættende. Naar nu en anden eller tredje Arbejder kommer til, reguleres Bevægelserne ved Takten. Man opnaar en kortere Takt, der dog nok kan overholdes. Enhver Arbejder er vel i og for sig selvstændig, men maa dog afpasse sine Be-

vægelser efter Kammeraternes. Arbejdsopgaven er ikke saa stor, at det af den Grund bliver nødvendigt at fordoble Arbejderstyrken; men det, man tilsigter, er at muliggøre det eller lette det for Enkeltkraften, at fastholde en bestemt Rhythme i Bevægelserne. Denne Rhythme er ikke blot et stærkt oplivende Element; det kan endog ved visse Arbejder være farligt ikke at overholde den (Høstfolkene med deres Leer, Smedene med deres Forhamre osv.). Dette at Arbejderne gensidigt maa passe paa hverandre, som er karakteristisk for alle Arter af Arbejds-Sammenkædning, er et disciplinerende Element af største Betydning. Stærkest udformet er Arbejds-Sammenkædningens Princip ved Armeernes taktiske Bevægelser, hvor det altid gælder at opdrage en stor Menneskemængde til fuldkommen Enhed i Kraftudfoldelsen, og hvor Totalvirkningen strax lider, saasnart en Enkelt forfejler Tempoet. (I sit Skrift »Arbeit und Rhythmus« har Bücher yderligere belyst de herhenhørende Spørgsmaal).

Ved den tredje Art Arbejdsfællesskab »Arbeitsverbindung«, er Talen om komplementære Arbejder, om Arbejder, der nødvendigt høre sammen for at Produktionen kan finde Sted, men som ikke kunne udføres af den samme Arbejder; flere Arbejdere maa derfor slutte sig sammen til en uadskilleligt sammenhørende Gruppe. Exempler: Rebslager og Hjuldrejer, Mursvend og Haandlanger, Klapper og Jæger, Spillemand og Danserinde, Bælgetræder og Orgelspiller, Sporvognskusk og Sporvognskonduktør, Dommer, Bissidere, Retsvidner og Protokolfører, et Skuespiller-selskab etc. etc.

Bücher indskrænker sig ved Omtalen af disse Forhold vel tildels til Antydninger; men den Ros maa man yde ham, at han har forøget den theoretiske Nationaløkonomi med et nyt Kapitel. Han har atter godtgjort, at han er en af Tysklands aandfuldeste Nationaløkonomer.

A. P.-St.

